

LA FEMOSA

ARTESA DE LLEIDA

NÚMERO 99

NOVEMBRE 1988

PÒRTIC

*Els americans de l'U.S.A. (perquè també hi ha americans
sel Sud, Centre i Nord -Canadà- que no formen part d'aquest país)
han elegit fa poc el seu president pels propers quatre anys, però
amb tot, i per la informació que n'hem rebut aquí, sembla que no han
estat ells sols els que l'han elegit, sinó que també hem estat no-
saltres. Durant una colla de dies, la premsa, la ràdio, la televi-
sió, en una paraula tots els mitjans d'informació, ens han servit
dia darrera dia, com el plat més suculent de la jornada, tot el que
feien i deixaven de fer els candidats Bush i Dukakis; si l'un avan-
tatjava l'altre (segons les enquestes que es feien a cada moment) de
tants i tants punts; però també si l'altre anava guanyant terreny i
popularitat cada dia, però que amb tot no hi seria a temps de ser el
guanyador... Ens han informat, i molt bé per cori, dels noms de les
dones dels candidats, el dels seus fills i col·laboradors, de les
creences de cadascun, dels seus gustos, esports preferits i de la
manera de vestir i caminar, i és ben segur que si no ens han infor-
mat de més coses és perquè el (o la o els) periodistes de torn no se
n'havien assabentat.*

*N'hi ha per a llogar-hi cadires; sabem més coses dels pre-
sidents jaquis que dels nostres polítics, i això que som ciutadans
d'un país petit, que tot o quasi tot queda entre família i que per
a comunicar-nos no ens fan falta tèlex o altres aparells sofisticats
que, aquí, amb cartetes o amb telefonades ja en tenim prou, però tot
i amb això ens assabentem primer de la marca de mitjons que gasta la
futura primera dama dels Estat Unit d'America que del nom, sencer,
de l'esposa del nostre president.*

La pregunta que caldria fer-se és si tot això passa perquè els "nostres" mitjans d'informació creuen que la majoria de catalans ens interessa més el que passa als E.U.A. que el que passa al nostre propi país, o bé si les fonts d'informació yanquis són tan poderoses que poden fer possible que les seves notícies siguin prioritàries arreu del món. No endevades algú ha dit que el president de l'U.S.A. és també el nostre president així com ho és també de mitja humanitat.

Potser, i en definitiva, haurem de creure que l'única premsa lliure és la premsa que fan els aficionats a escriure, tipus com LA FEMOSA, perquè precisament no tenim res a guanyar, però tampoc a perdre i això és molt bo a l'hora de no rebre ordres, pressions o soborns enlluernadors que poguessin capgirar la nostra posició.

Que els americants (dels E.U.A.) es quedin amb els seus tresors que, nosaltres, ja ens administrarem la nostra misèria.

LA FEMOSA
REVISTA D'OPINIÓ
I D'INFOMACIÓ
LOCAL

Segona època Nº 99
 novembre 1988

EDITA:
 Agrupació Cultural
 "La Femosa"
 Castell Nº 23
 Artesa de Lleida

DIPOSIT LEGAL:
 L-264-1981

Els articles i opi-
 nions que apareixen
 a les planes de LA
 FEMOSA, reflecteixen
 únicament l'opinió
 de llurs signants.

Preu d'aquest
 exemplar:
 100 pessetes

AMB EL SUPORT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
 I DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

ÍNDIX

PORTIC	1
"CASTANYES" PER LA CASTANYADA	
per A. Costafreda	4
25 ANYS D'UNES ACTIVITATS	7
NO EN FA PAS TANT DE TEMPS	
per Cèlia	9
GRACIES JOMAES	
per Ramon Nonat	11
EL SABÓ (maneres populars d'elaborar-lo)	
per Lluís Gil	13
HA MORT MARIA MANENT	17
EL POLLASTRE DE CAMARLES (poesia)	
per Josep M ^a Cuadrat i Ribelles	18
CADA MES UN CONTE (La Figuera)	
per Arna	19
FAULA DE L'ESCURCO I LA SERP BASTARDA	
per Lluís Trullàs i Massip	22
FOLKLORE ARTESENC (el bo i tot)	23

EL PERSONATGE DEL MES

PIUS FONT I QUER (Lleida 1888-Barcelona 1964). Doctor en farmàcia i llicenciat en ciències químiques. Professor agregat de botànica a la Universitat Autònoma de Barcelona i professor a l'escola Superior d'Agricultura de Barcelona; director del Museu de Ciències Naturals i de l'Institut Botànic; membre de l'Acadèmia de Ciències i Arts de l'Institut d'estudis Catalans; doctor honoris causa per la Universitat de Montpeller, etc.; vice-president d'honor dels Congressos Internacionals de Botànica de París i d'Edinburg...

"CASTANYES" PER LA CASTANYADA

Segons sembla a Artesa, des de fa algun temps, funciona un col·lectiu de joves amb la finalitat primera de fer sentir la seva veu a Casa de la Vila, per intentar, d'aquesta manera, fer una Festa Major o Setmana Cultural més d'acord amb els seus gustos i necessitats. Aquest intent dels joves d'agrupar-se dins d'un col·lectiu, des del meu punt de vista, és una de les coses més interessants i prometedores que ha passat al nostre poble en molts anys, i per això a mi m'agradaria d'encoratjar-los i fer-los costat de la millor manera possible.

Aquest col·lectiu va tenir l'encert d'organitzar un sopar-festa per a celebrar la castanyada, junts, el màxim de joves possible. Per aquest motiu, a més a més de parlar-s'e-ho ells, van fer una colla de pregons pels altaveus del poble, cridant tothom que s'hi vulgués afegir. Volia ser un sopar-festa el més obert i nombrós possible. Per a fer aquesta festa tenien el vist-i-plau de l'Ajuntament i de la Comissió de Festes, i aquesta festa, com és natural, s'havia de fer a la "Sala de la Llar del Productor" (em costa de catalanitzar aquest nom). Fins aquí tot perfecte.

Va passar, però, que altres joves van fer la castanyada pel seu compte en grups petits i a casa d'alguns d'ells i en acabar la seva "festa" van fer cap a la Sala del Cinema per a continuar allí la vetllada. Els del col·lectiu de joves que estaven a mig sopar, no els van deixar entrar (cosa que, per altra part, semblava lògica). Aquests joves contrariats se'n van tornar a llurs cases i llavors és quan van sortir enfurismats els seus pares perquè no estaven d'acord que als seus fills se'ls barrés el pas en aquesta sala... i ja hi van ser. Total que es va armar un sarau d'allò més desagradable on tothom volia tenir raó. Han passat ja uns quants dies d'allò,

i si ara vulguéssim ser una mica imparcials i tractéssim d'analitzar la qüestió desapassionadament potser podríem arribar a la conclusió que:

1- Els joves estaven en el seu dret de fer el que van fer de no deixar entrar a ningú a mig sopar, i més encara quan no havien intentat excloure a ningú com ho desmostren la colla de cridets fetes amb antelació a la festa.

2- Que els altres joves que van voler fer la castanyada sols (en grups reduïts), que no havien acceptat el convit dels joves del col·lectiu per a fer-la junts, no havien ja ni d'intentar entrar a la sala per a continuar la festa amb els altres.

3- Els pares, tot i que d'entrada podien tenir raó d'enfadarse perquè es negava l'entrada dels seus fills a la Sala de la Llar del Productor (ara sota l'administració de l'Ajuntament), la van tota en comportar-se com ho van fer.

4- Si el col·lectiu de joves hagués organitzat la festa de la castanyada en un local privat, és segur que ningú no hauria gosat destorbar-los.

5- Comtat i debatut, doncs, l'única culpa del que va passar és del s funcionament d'aquella sala, de l'absurda reglamentació (segurament mai escrita) que en el seu temps es va fer i que els fets que ara comentem ho palesen substancialment, ja que, segons aquesta reglamentació, aquesta festa de la castanyada, mai no s'hauria pogut fer a porta tancada; tant els socis com fills sempre hi han de tenir l'accés lliure.

Personalment, i deixeu-m'ho dir, sempre he estat en desacord amb el funcionament de la "Sala de la Llar del Productor" (i tornem-hi amb això de la Llar). He donat sempre les meves raons i ara la tornaré a exposar per si algú no la sap:

El funcionament de la "Sala de la Llar del Productor" es va cercar dins d'aquell lema (al qual i en principi no hi estic pas en contra); tots socis, tots els mateixos drets, tots les mateixes obligacions, fins aquí bé, però de seguida hom pot adonar-se que aquesta reglamentació limita (més que limitar, talla) l'actuació o i-

niciativa de qualsevol grup entitat o col·lectiu que, pel seu compte i risc, vulgui organitzar alguna cosa, perquè si l'"Hogar" és de tots (de tots els socis, s'entén) i que per això es paga la quota reglamentària, no es pot fer pagar "a ningú" una altra entrada suplementària per un acte específic. És per això mateix que cap grup o col·lectiu pot organitzar res, perquè en no poder fer pagar una entrada no es poden cobrir les despeses de l'acte organitzat. Les primeres pegues d'aquest funcionament van venir quan els "quintos", "apolònies" van organitzar la seva festa. Aquests col·lectius, però, això ho van resoldre amb la venda, a la porta, de tiquets o tires d'una rifa (la toia), tires que es venen, més o menys amb constenyament. El mateix va passar amb l'Associació de Pares d'Alumnes amb els actes que organitzen per recollir diners...

De fet, el funcionament d'aquella sala, agafant-lo al peu de la lletra, no permetia al col·lectiu de joves, fer la seva festa de la castanyada tal i com la van fer, ja que en cap moment podien tenir les portes tancades a ningú amb tot el que això suposava.

I com que ja he dit que no estava d'acord amb el funcionament de la Sala de la Llar del Productor, penso que el més sensat fora canviar-lo, i fer possible, així que qualsevol grup, col·lectiu o entitat pugués organitzar actes, culturals o recreatius, això de fet reforçaria la rendabilitat de la Sala, seria un estímul per als grups i al mateix temps fora, també un gran bé pel poble, ja que podria sortir de la rutina de fer cinema i només cinema.

A. Costafreda

25 ANYS

D'UNES ACTIVITATS

Enguany s'escau el vint-i-cinquè aniversari de la fundació del que en diríem Agrupació "Jovenívola". Aquesta agrupació artesenca va crear-se per iniciativa de mossèn Piñol i venia a cobrir un enorme buit dins de la vida local del poble. Hem d'adonar-nos que fins llavors a Artesa només existia la "Agrupación de Jovenes de Educación i Descanso" que tenia com finalitat l'organització del ball de cada diumenge, però que en aquell temps ja començava a entrar en crisis. En un pla més restringit, anys endarrera, havia funcionat el "Quadre Escènic" i un "Centre excursionista", però que aleshores tot estava desfet i oblidat.

L'Agrupació "Jovenívola", amb molt d'entusiasme (com sempre que es comença alguna cosa) va posar-se a treballar per fer un mínim de caliu entre els joves i per això va organitzar tota mena de coses (excursions, cursets, conferències, exposicions, teatre, sardanes...). També impulsat per mossèn Piñol, la "Jovenívola" va prendre part en la creació del primer periòdic artesenc, "Veu d'Artesa" (1965) i quan aquesta va deixar-se d'editar per raons de falta d'entesa entre els grups que la feien possible, la "Jovenívola" va treure "La Meuca" (1966). Per raons de l'escàndol local que va significar el seu darrer número (setembre-66) les autoritats artesenesques van disoldre aquesta agrupació, ja que no disfrutava de cap altre permís d'existència que el vist-i-plau de l'Ajuntament i de la "Hermandad Sindical".

Un cop l'Agrupació "Jovenívola" desfeta, els seus antics socis van començar a treballar per a crear-ne una altra que disfrutés de tots els permisos legals que en aquell temps feien falta.

questa nova agrupació seria "La Femosa", la qual seria legalment autoritzada pel Govern Civil de Lleida en data de l'1 d'abril del 1967 i inscrita al "Registro Provincial de Asociaciones" amb el número 82.

Han passat vint-i-cinc anys de la creació de la "Jovenivola" (un quart de segle). Molts dels joves que llavors en van formar part ja ni se'n recorden. A nosaltres ara ens agrada de fer-ho perquè estem convençuts que si no hagués estat per aquesta agrupació juvenil avui no hi hauria tampoc l'Agrupació Cultural "La Femosa", i per tot el que se n'ha derivat, hauria estat un llàstima.

A nosaltres ens agrada de creure que aquests 25 anys d'activitats culturals de molt diferent mena han ajudat a aixecar el nivell cultural dels artesencs, a fer un poble de temperament més fort, tolerant i preocupat per les coses d'aquí.

Agrupació JOVENIVOLA

CARNET N.º .....

ARTESA DE LLEIDA

..... de ..... del 19 .....

NO EN FA TANT DE TEMPS

Dels records de la meva infància m'hen queden quatre pinzellades, que amb el temps es van fent borroses i difícils de recordar. I és que la memòria no ho graba tot eternament, i només resten els trets més significatius de cada vivència. D'entre aquestes vivències voldria parlar-vos d'una molt representativa per a mi.

Tot just quan comences a tenir ús de raó i et fixes en els comentaris que fa la gent gran, vaig adonar-me de l'existència d'algu a qui no coneixia i de qui ningú em sabia explicar ben bé qui era. Però recordo que sempre la tenia present, i que em seguia com la meva ombra. Així va esdevenir amiga inseparable, criticada per molts i estimada per molts altres.

M'arribaven idees i comentaris, els més propers a mi, que em deien que era una mena d'amagatall d'uns quants que amb molt de gust s'hi refugiaven. Però jo no n'estava massa convençuda d'aquesta raó de ser que em donaven, i sabia que hi havia un altre rerafons, que la seva existència tenia un sentit entranyable i profund.

I així, vaig anar creixent i varen anar passant els anys, sense haver esbrinar encara, com era i qui era en realitat, i qui eren aquells que feien moure "la titella". Era per a mi tot un encant que no acabava d'esbrinar.

Amb el temps les crítiques van anar deixant-la arraconada, potser, perquè ja havia passat l'època esplendorosa de la seva neixença, però jo sentia la necessitat de treure'n l'entrellat, de cercar-la fins trobar-la o fins que el cos cansat em digués prou.

Era com un amor nascut a distància que calia desemmascarar.

Vaig saber, que el seu paratge era al carrer Castell, d'a-

questa la nostra població i per aquest sol fet, ja em vaig sentir més a prop d'ella. Hi havia un nexa que ens unia.

Un cop descoberta la seva residència em va ser relativament fàcil descobrir qui eren els seus pares i creadors.

I així, a poc a poc, els vaig anar coneixent i familiaritzant. Em van donar cabuda dins la seva llar:

- "Sempre recordaré aquells hiverns, a prop de l'estufa, on ens reuníem un grapat de gent per tal d'escoltar alguna xerrada; i d'això, no en fa pas tant de temps".

Ella, va omplir moltes estones de soletat, de llargs i crus hiverns, i em contava tot allò que portava dintre seu, sense deixar-se ni punts ni comes; i d'això, no en fa pas tant de temps. Quantes i quantes vegades l'he nombrada i he explicat en altres indrets qui era, i quantes vegades ha estat per a mi símbol de satisfacció.

Potser vaig arribar una mica tard, perquè jo hauria volgut viure-la i sentir-la més intensament en uns moments on va ser una eina clau pel desenvolupament del nostre poble.

Però ara i avui la sento, la sento que se'n va i no tinc prou força per retenir-la, ara que ens necessita no estem a la seva vora, i potser mai més ens podrà parlar i dir tots els pensaments i vivències de gent, que com jo escriuen aquestes ratlles per tal que puguin pronunciar-se i ser dites per la seva boca.

Caldria fer alguna cosa, no pot acabar-se així? - em vaig dient, però no passo de les paraules, i continuo pensant:

- Que no faríem per un amic? per un company que ens ompli i per a qui no hi ha secrets?

Però son pensaments que queden enlairats, sense resposta aparent. "Si ja has decidit la teva marxa, voldria que et quedès almenys el bon record de tots aquells, que cada mes esperem sota la nostra porta la teva nova publicació; I D'AIXO, amiga Femosa, NO EN FA PAS TANT DE TEMPS!.

Cèlia

GRÀCIES JOMAES

Benvolgut Jomaes:

D'entrada he de dir-te que agraeixo profundament el fet que hakis emprat una part del teu temps en contestar el meu escrit sobre les dones a l'estiu. Sempre he considerat, i crec que amb això coincideixo amb molts que un diàleg sempre és positiu, ni que sigui cor el teu carregat d'un cert to de crítica, això, sí, ben intencionada. A més a més escriure és una tasca molt poc gratificant fins que hi ha algú que en replicar-te mostra d'una manera fefaent que s'ha llegit el teu escrit.

Em respon Jomaes, com un membre més d'una agricultura avançada, si bé no saps cap on va. Bé, suposo que deu d'anar cap allà on vols tú i els altres pagesos d'aquesta terra, doncs al cap a la fi som en un país de lliure empresa, on aquesta pren les seves decisions i riscos, i assumeix les seves pèrdues, i alhora els seus beneficis sense donar compte, a ningú que no sigui a Hisenda.

Dius que faig una descripció de la dona, molt ben apamada, i d'això en dedueixes que tinc molt de temps per a veure-les. Doncs bé, encertes amb el que no sóc pogés, però crec que el fet que intentava transmetre al meu escrit va més enllà de la meva o de la teva professió. No tinc molt temps, tot i que això és relatiu, el meu promig d'hores de treball fa aproximadament un any, que és d'una mitjana de deu hores cada dia, i encara em sobra temps per a mirar i veure, les dones i altres coses de la vida, doncs, si no de què escriuria?.

Afegeixes que sovint els pagesos ignoreu les olors de les dones, i de les flors que sovint aixafeu. Doncs mira Jomaes, tan si les aixafeu com si no, per sort, i benaurança de la primavera el proper any tornarà a haver-hi flors, i dones amb diferents olors, si no les sentim, crec sincerament que nosaltres ens ho perdem.

Continues dient que per a mi les nenes són meravelloses i molt maques. Es cert que ho són, amic Jomaes, però he rellegit el meu escrit, i aquestes paraules que m'atribueixes, no hi són. El sentit del paràgraf de l'escrit era d'analitzar la diferent predisposició entre les dones i els homes vers el Sol, com a superior font d'energia, i si les dones tenien una força diferent de la nostra, a la vida. A més a més estèticament, i tot i que això sigui una qüestió de gustos, considero, que als humans ens senta més bé un to de veu lleugerament bru, com record d'una vida més a l'aire lliure, de la que realitzem, deixant de banda el grup de gent entre la qual et comptes. Segurament que anar a la platja és per a tu sinònim de bona posició, però per a mi, és sobretot un apropament al mar com a origen de la vida, com objecte immens al qual les nostres febleses, les nostres inquietuds, que són per a nosaltres tant importants, són insignificants.

Gràcies pels teus bons desitjos que pugui seguir gaudint de les dones, sincerament crec que ho provaré però el cert és que m'estan passant els dies i en aquest aspecte, els sento passar cent per un. Discrepo de tu en el fet que cada vegada s'està idolatrant les dones, cada vegada competeixen més i més als llocs de treballs i de participació social, i això les situarà en una posició més d'enfrontament respecte els mascles per la qual cosa, cada vegada les idolatraràn menys, llevat llevat d'algunes sonores excepcions. Disen-teixo dels que les idolatren, per a mi les dones són un punt de vista molt diferent sobre les coses, sovint més reflexiu, tot i que feble, busco sobretot el seu afecte.

Ramon Nonat

EL SABÓ

(MANERES POPULARS D'ELABORAR-LO)

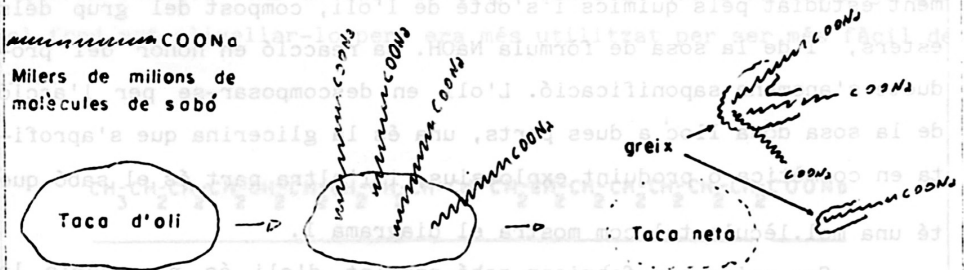
De vegades quan se sent parlar de sabó hom pensa que algú està essent adulat i és que hi ha coses evidents en les quals no hi pensem fins que falten i el sabó ne's una.

Es un producte domèstic que tots coneixem o gairebé tots, i ens ajuda a treure'ns les taques de greix que per no portar tovalió o sense saber com van a parar a la nostra roba.

Una cosa curiosa és la d'estar fabricat amb un greix o un oli, la materia responsable de produir les taques. Podríem pensar que els contraris es toquen o que la millor manera de combatre el foc és amb foc.

El per què un sabó renta ho he mig explicat abans, degut a que les substàncies semblants es dissolent entre si, així hi ha afinitat entre la taca d'oli i una part de la mol.lècula de sabó però l'altra part de la mol.lècula en té per l'aigua, això propicia que una vegada la part de la mol.lècula s'hagi empapat d'oli i l'altra serveixi per mantenir el conjunt en suspensió dins l'aigua.

Per acabar-ho d'entendre observem el diagrama 1.

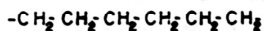
La feina del sabó es pot potenciar festregant així aconseguim arrancar les mol.lècules de sabó enganxades al greix i afavorir

l'eliminació de l'oli en forma de petites gotes envoltades pel sabó.

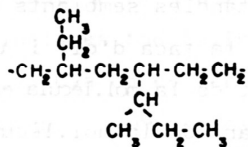
En l'actualitat s'utilitzen per rentar productes sintetitzats a partir de derivats del petroli anomenats detergents. Tenen avantatges com la de poder netejar amb aigües dures cosa que el sabó no pot fer com ho demostra el fet de no produir sabonera.

Es important assenyalar que els detergents no fan necessàriament una abundant sabonera però com les ames de casa ho associen amb netedat, els industrials seguint raons de "marketing" els afegeixen substàncies escumants.

En un principi els detergents varen tenir algun problema com per exemple no eren biodegradables ja que la mol.lècula no era lineal com la dels sabons sinó ramificada, veieu el diagrama 2, aquesta estructura impedia que els bacteris poguessin menjar-se el detergent. El resultat fou que els rius i llacs s'ompliren d'una escuma persistent que no havia manera d'eliminar.

Cadena lineal

Cadena ramificada

El sabó que es pot obtenir a casa és un producte perfectament estudiat pels químics i s'obté de l'oli, compost del grup dels esters, i de la sosa de fórmula NaOH. La reacció en honor del producte s'anomena saponificació. L'oli en descomposar-se per l'acció de la sosa dona lloc a dues parts, una és la glicerina que s'aprofita en cosmètica o produint explosius, i l'altra part és el sabó que té una mol.lècula tal com mostra el diagrama 1.

Com veiem per fabricar sabó partint d'oli és necessària la presència de sosa, un compost químic que no sempre ha estat disponible, la seva falta ha estat suplida amb empírica imaginació com veurem a continuació.

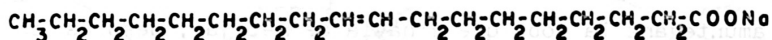
Sabem que els vegetals acumulen substàncies alcalines, si els cremem es possible concentrar-les a les cendres, elegint-se per tal operció els clafolls de l'ametller.

El sabó que s'obté se'n diu SABÓ MOLL DE MESCLA. Es fabrica amuntegant les pells de les ametlles i se'ls clava foc, aquesta foguera crema lentament. S'agafen 3 cabassos de cendra i 10 kg de calç a la qual se li tira una mica d'aigua per fondre-la, es remena tot amb una aixada fins que quedi pastós i es deixa reposar. Al dia següent es deposita la pasta en un cossi que tingui una sortida per la basei s'acaba d'omplir d'aigua.

S'ha de tenir la precaució que en obrir la sortida inferior surti només líquid i no pasta, això s'aconsegueix posant un filtre de rames i herbes. Després d'unes hores es deixa sortir molt poc a poc un líquid que s'endiu lleixiu, ric amb elements alcalins com és la sosa. Per regular la seva fortalesa o concentració cal utilitzar un ou fresc que ha de surar fins descobrir una circumferència d'una pesseta.

S'uneixen 3 mesures de lleixiu i una d'oli en una tenalla i amb un pal es va remenant una mica cada dia fins que adquireixi consistència de crema, llavors el sabó ja està llest per utilitzar.

Un altre tipus de sabó és el SABÓ DE PEGA CUITA. Per fer-ho posem 2 litres d'oli, 6 d'aigua, 1 lliura de sosa i 1'5 lliures de pega grega i es posa al foc fins tenir la consistència adequada. Aquesta fórmula dona un sabó de menys qualitat que l'anterior ja que el fred pot clivellar-lo però era més utilitzat per ser més fàcil de fer.

Part soluble en greixos . en aigua

El sabó més conegut és el de PASTILLA amb el qual es poden

utilitzar greixos de diversa procedència, tant animal com vegetal restes de fregit de cuina. Les proporcions són aproximadament 2 litres d'oli, 2 litres d'aigua, 1 lliura de sosa. Es pot fer en cru però es més freqüent fer-ho en calent.

La formació del sabó és alguna vegada problemàtica perquè sembla que els productes no vulguin reaccionar doncs l'oli d'oliva es saponifica lentament. Altres olis més adients com el de coco anomenat copra que dóna productes de gran qualitat utilitzat per rentar-se les mans i a més reacciona més ràpidament.

El producte està preparat quan el líquid bull amb tranquil·litat i forma en la superfície una pasta semblant a les sopes de pa. Amb una espàtula se separa el sabó del lleixiu i es col·loca en una capsa folrada de papers de periòdic amb compte de no tacar-se ja que el lleixiu és molt fort com ho demostra el fet que el pal de remenar es va dissolent.

Com s'utilitzaven olis reciclats, el sabó pot quedar de color marró llavors es deixa refredar quedant a la part de dalt com una llosa que es pot tallar amb un gavinet, es fan talls petits i es posen en una caldera amb aigua neta i calenta on es torna a fondre. Per tornar-lo a prendre s'hi pot afegir sal morra encara que algú prefereixi tornar-hi a posar sosa. Aquesta operació es pot repetir les vegades que un cregui necessari.

Un altre sistema de neteja que utilitzaven les nostres padrines i que portava un gran enrenou era la BUGADA emprada per fer blanca la roba abans que existís el lleixiu.

Es feia en un cossi que tingués sortida inferior col·locant en la part de baix unes herbes anomenades estepa, a sobre hi posaven una peça de roba gruixuda i de forma quadrada anomenada cendrer on anaven amuntegant la roba que s'havia de netejar, després es plegaven les quatre puntes del mantell per protegir la roba i a demunt se'n posava un altre cendrer que s'omplia de cendra neta de carbons de llenya i es plegaven les quatre puntes perquè no sortís.

Amb un calderó d'aigua molt calenta es mullava la cendra fins que tota la roba no està empapada sortint l'aigua pel fons del

cosi. La bugada finalitzava esbandint i deixant aixugar la roba a ple sol anant-la regant, d'aquesta manera es potencia l'acció blanquejant de la radiació ultraviolada de la llum del sol.

Tots aquests coneixements dels quals la gent gran és dipositària corren el perill de perdre's en no utilitzar-se, per això els hem d'agrair a les persones com la meva tia Carmeta i a la meva sogra Tresina perquè conserven el testimoni cultural dels nostres avantpassats.

Lluís Gil

Maria Manent

Ha mort a Barcelona, a l'edat de 90 anys, el gran poeta i traductor MARIA MANENT. Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1985. Com a recod a la seva gran personalitat, transcrivim una poesia curta dels seus anys de joventut:

LES ACACIES SALVATGES

Les acàcies salvatges s'estan vora el camí
esveltes, amb la vesta molt tènue i florida.
El capvespre de maig exhala un aire fi
i la flor queia, lenta, amb l'armonia esvaïda.

Tal, les dolces amigues, en la pàl·lida llum
d'algun record llunyà, es veltes i lleugeres:
el vent imperceptible fa un vol de cabelleres
i cada ombra diàfona deixa un poc de perfum.

LO POLLASTRE DE CAMARLES

A Camarles un pollastre
lo va denunciar un veí
solament perquè cantava
i no el deixava dormir.

Essent de raça americana
n'era molt bon cantador
perquè no ho feia amb desgana
i cantava de bo i millor.

Enterat el senyor batlle
hi fa anar un municipal
a veure lo que passava
amb l'esmentat animal.

Més tard el batlle s'entera
que, en aquest corral,
no hi ha condició de cap mena
i, de higiene, n'està fatal.

Però, llavors aquest veí
va a cercar el governador
solament per explicar-li
tot el "quit" de la qüestió.

La qüestió per ell estava
en una granja molt aprop
amb una pudor que empestava
i que el deixava ben groc.

Per més que ho denunciara
mai tingué contestació
i la granja continuava
omplint-lo de pudor.

El senyor batlle explicava
que el veí era un subdit tal
que mai res ell no pagava
de l'impost municipal.

Però el veí molt s'engoixava,
i per ell era un desastre
que en fos cosa notada
sols per cantar un pollastre.

Quan amb lo pollastre esmentat,
no se sap què va passar.
Toal que, s'hà observat,
que el mateix la va dinyar.

N'hi va haver uns quants que deien
que el matà un municipal,
i uns altres que digueren
que fou sa muller leal.

Per la ràdio catalana,
va estar molt comentat,
essent cosa molt galana
lo del pollastre esmentat.

Ja no cantava el pollastre
que el veí va denunciar,
evitant així un desastre
perquè ell el va matar.

Podrà dormir ben tranquil
aquell que el va denunciar
que el poble pollastre humil
ja mai més no cantarà.

CADA MES UN CONTE

LA FIGUERA

No fa pas gaires anys que a Artesa del Pla, i sobre tot a l'estiu, els xiquets s'ajuntaven en colles d'amics de diferents edats, però tots veïns d'un mateix carrer o zona de carrers. cadascuna d'aquestes colles tenia el seu propi territori o lloc de jocs on s'hi construïen una caseta o cabana amb materials de deixalles, que la feien el centre de les seves activitats. Al nostre barri (carrers del Castell, Fossar Vell i amb algun xiquet afegit d'algun altre carrer) fèiem sempre les millors cabanes, les més grans i ben construïdes; els nostres materials preferits tant eren canys com totxos trobats a les runes com esportins vells dels molins d'oli. aquell estiu, però, tots ens van guanyar perquè les coses no ens van sortir tal i com nosaltres les havíem planejat.

aquell cop volíem fer la nostra cabana darrera del Molí Nou (que ja feia molt de temps que era vell i que ja només es feia servir com a pleta), concretament als inferns del molí del Jové (que la gent gran en deia del "Porvenir"). aquells inferns estaven situats en una mena de corral, però només tancat per tres parets, al costat de migdia era obert a una esplanada on, a l'hivern, hi posaven la pinyola salfurada, però que en aquells moments no hi havia res i el fèiem servir com el nostre camp de jocs. Entre les quatre piques o basses enrajolades que formaven els inferns del molí (en aquell moment que estaven mig eixutes es podia veure una gran esquerda en una d'elles) i la paret del Molí Nou, hi havia una gran figuera de fullat espés i ufà que era el lloc triat per nosaltres per bastir-hi la cabana, com que la figuera era tan espessa, de lluny, difícilment es podia veure res del que hi havia amagat darrera, però aquesta mateixa espessor de branques baixes era un inconvenient a l'hora de muntar la caseta, ja que hauríem hagut de tallar

totes les branques que ens feien nosa quedant, d'aquesta manera, la cabana al descobert. La Figuera doncs, encara que com amagatall funcionava, no servia per amuntegar-hi les canyes i esportins que ja teníem arreplegats. Calia trobar una solució ràpida i eficaç si no ens volíem quedar sense cobert en el moment que fes alguna tronada. Així que rumia que rumiaràs... totes les propostes dels xiquets de la colla eren rebutjades per la seva inoperància. A l'últim, el més enginyós de tots i que fins llavors no havia dit res, va trobar la solució ideal i que a tots ens entusiasmà, i que no era res més que fer la casa enlairada: "Si fiquéssim una biga des de la creuera de la figuera fins al forat d'aquella paret lateral i des d'aquesta biga fins a la paret del Molí Nou barrons, fustes i altres materials, ens quedaria una plataforma prou gran com per a fer-hi la caseta, a més a més, la figuera taparia igualment tot el parapet i seria molt més difícil d'entrar-hi ja que s'hi hauria de pujar per les rames de la figuera o fent-hi una escala, la qual podríem treure i posar sempre que ens vingués bé". Engrescats amb aquest projecte ens vam posar a treballar.

Al cap de dos dies encara estàvem igual; no hi havia manera de trobar una biga mal desada que ens fes de llumera; les que trobàvem o eren massa curtes o massa grosses i pesades per les nostres necessitats i força. A un altre de la colla se li va ocórrer anar a tallar un xop, ja que ho havíem vist fer als grans el dia que va venir el senyor bisbe de Lleida. Van guarnir tots els carrers d'Artesa del Pla amb arcs fets xops i rames d'altres arbres que llavors van ornamentar amb flors de paper. Això del xop, però, no ens va fer gràcia als més acostumats a enparrar-nos-hi per a fullar nius de garsses, ja que sabíem amb quanta facilitat les rames de xop es trenquen. En aquest punt un altre xiquet va dir: "Ja ho tinc! allà prop del tros del padrí, en un caixer del perfil, hi ha un plataner bort, alt i llistat, que ens podria servir molt bé". Vam anar-lo a veure i, efectivament, era allò que necessitàvem, l'inconvenient era que en aquell indret hi havia molta gent treballant i o sabíem si ens el deixarien tallar, i com que no era qüestió de demanar permís

a ningú per por d'una negativa, vam decidir anar-lo a tallar a l'endemà a la migdiada.

Tot el matí vam estar fent plans i arreplegant materials per la futura cabana; venciells, fustes, claus, filferros... i fent un inventari de les eines que ens farien falta i de les que podríem disposar-ne. de moment tres xiquets vindrien amb una destrai cadascu de casa seva, suficients, al parer nostre, per abatre l'arbre. Després de dinar, a l'hora convinguda, vam trobar-nos a la "nostra figuera" i junts vam marxar, pel Canal Nou amunt fins a l'indret on creixia el plàtan que necessitàvem. Un cop ja hi vam ser i ens vam assegurar que no hi havia ningú pels voltans ens vam disposar a fer anar les destrals. Mentre els uns picaven, els altres bigilaven que no ens sorprenguéssim el Concordio, el guarda del terme, ja que era un home que sempre es presentava al moment més inesperat i tota la canalla li teníem por.

...o va ser cosa fàcil de tallar l'arbre, primer per la nostra inespèriència de fer anar la destrai i segona pel poc tall d'aquestes; vam suar sang i tinta, però a l'últim ens el vam fer nostre. Un cop tallades les rames i rebaixats tots els burxocs, va venir la tasca de carregar-nos-el al coll. Mare de Déu, quina feinada, allò que ens semblava bufar i fer ampollies resultava més feixuc del que ens havíem imaginat. Aquell tronc pesava un ase mort, cada quatre passes ens havíem de rellevar per portar-lo. Quan ja vam tornar a ser al canal, jo vaig tenir la gran pensada: "Per què, vaig dir, no el tirem a l'aigua i deixem que baixi canal aball fins que sigui vora del poble?". Naturalment que tots hi van estar d'acord, i tan que sí, però aquí va venir el bo de la qüestió: al llençar el troc a l'aigua aquest es va enfonsar pel pes del caure, però endevales vam esperar que tornés a pujar i comencés a avançar aigua avall. No sabíem explicar-nos la raó per la qual aquell tronc no surava. Vam haver de despullar-nos i posar-nos a l'aigua per a recuperar la biga que ens feia tanta falta. Sigui com sigui, però, hi vam aconseguir.

Per fi, cansats, suats i malhumorats per aquell esforç tan considerable que estàvem fent, vam arribar a l'espianada del moió de

L'oli i, atònits, ens vam adonar que uns homes estaven tallant la figuera, la nostra figuera, mentre una altres netejaven els inferns amb la clar intenció de reparar-los. Ens va caure el troc i l'ànima al peus.

Arna

FAULA DE L'ESCURÇÓ I LA SERP BASTARDA

Una tarda d'estiu i sol esbatanat, una eixerida serp bastarda entrà, sense adonar-se'n, en el terreny de caça d'un adust i afa-mat escurçó morrut. Al percebre la presència d'una presa, l'escurçó reculà el bescoll, instintiu, per prendre impuls i d'una embranzida clavar l'ullal verinós a l'infeliç intrús. Se li acut, al serpent, per salvar la pell, fer-se passar per confrare de família viperina, aprofitant la ceguesa de l'escurçó rampant.

-Detura't bon amic!- xiula la serp- Com no reconeixes sang de la teva sang, tot olorant? Per un instant, reconec que jo també a punt he estat de l'escomesa fraticida. Germà, donem gràcies a Mare Natura per l'instint que ens ha assignat, evitant dues morts tan cantades com inútils! Bé, oblidem el tràngol. Que la ventura t'a-companyi!

Tan bon punt acabat el discurs, gira cúa, ufana, la majestuosa serpent amb gest triomfal. Ocasió que aprofita l'escurçó, rabent, clavant-li els dos ullals emmetzinats al clatell. I se la cruspeix amb delit.

Companys; mai entre escurçons, malgrat la ceguesa i el ser sords, no hi ha hagut cap cas d'ingerència. La bastarda ho ignorava. L'escurçó ho sabia bé.

Qui es fica on no el demanen, sía o no sía expressament, pot sortir-se'n, o no, benparat; però es encomiable el haver-ho intentat.

Lluís Trullàs Massip

FOKLORE

ARTESENC (12)

(EL BO I TOT)

De quan vam començar a parlar del "Folklore Artesenc" fina ara, hem anat deixant de banda tot un seguit de cobles que no ens cabien dins dels apartats amb què hem anat aplegat les cobles per la seva temàtica, n'hi ha algunes, però, que sí que les hi hauríem pogut incloure però que, en el seu moment o bé ens van passar per alt o bé encara no les teníem recollides. Com sigui que cap d'aquestes cobles formen part d'un conjunt ample com per a publicar-les dins d'un apartat propi, hem cregut convenient de publicar-les totes alhora sota el títol de "el bo i tot" com ho hauríem pogut fer sota el títol de "de rem i de vela". De totes maneres sí que hi ha cobles que formen un mini-conjunt el qual respectarem posant-les seguides.

Per a començar en tenim unes quantes que es podrien aplegar sota el títol de "Cobles de Guerra i Política", unes són genuïnament artesenques i les altres, segurament, les podríem trobar a tot arreu del nostre país:

Cubanos venit venit,
cobanos llegat llegat,
mientras haya soldados
Cuba no se perderá.

oooooooo

Adéu-siau que mon anem
no podem dir si tornarem,
no hi ha remei pels condemnats
han de morir los desgraciats.

Viva espanya
que en va trobar una canya
i un sabre de cartró
per a matar los insurrectos
que a mi no me'n fan por.

Qui en té la culpa
de fer perdre tan jovent?
lo "quefe" Martínez campos
que n'ha tingut poc talent.

oooooooo

Zum. zum, zum,
fora el secretari i el consum

oooooooo

Viva el Moles,
viva l'Argelet
viva el senyor Ramos
que en guanyarà el plet.

oooooooo

Los que han votat pel Ramos
ja podeu pensar qui són:
són los gepes i els barbutxos
i el senyor "cap de genoll".

Aquesta última va lligada amb aquella que diu: "A la Vileta hi ha garses/ a la Plaça hi ha cobatxos/ al Castell hi ha coloms/ i també hi ha gitanos" (vegeu LA FEMOSA Nº 90 corresponent al mes de desembre de l'any passat).

Les tres que segueixen van de modes, de vestir i pintinar. Les dues primeres les cantaven els nois a les noies i la tercera les noies als nois:

Ara n'ha sortit una moda
i han deixat la vella d'antes;
s'han posat les mitges negres
i han deixat córrer les blanques.

Abans portaven "topé",
ara porten "topera",
aviat es posarant
la cua de la somera.

oooooooo

Si naltros ni portem "rissos"
no hi tenim siní el treball,
valtros porteu "panitoro"
i cada xolla us costa un ral.

A LA FEMOSA del mes de gener (N° 91) i del febrer (N° 92)
d'enguany, parlàvem de "de les cases i la gent", ara tenim unes
quantas cobles més que en parlen i que caldria contemplar-les totes
en un conjunt:

Ai Vorola vilorín,
ara sí que ja te tinc,
no en volies pagar quatre
i n'hauràs de pagar cinc.

oooooooo

La pubilla del Monatxo
n'ha fet demanar un hereu,
i li han donat per resposta
que a les fosques no s'hi veu.

oooooooo

Lo Campetxo vell
ni té unes auforges
lo fusell al coll
i les potes tortes.

oooooooo

Lo Grabat del Poo
ni té un palleret,
los mixos li escampen
ben³ escampadet.

Perquè no li escampon
fica un mocador;

viva les misèries
del Grabat del Poo.

oooooooo

Les que han tret aquestes cobles
ja podeu pensar qui són;
la Feliça del Pitanyo
i la Manela del Simon.

Les dues que segueixen són la continuació d'altres dues publicades també en els números ja esmentats de LA FEMOSA. Cal fer notar que a la primera hi deïa "la Maria del Lutxo" i hi hauria hagut de dir "la Ramon del Lutxo":

i un altre al peu
que no se li veu.

La Ramona del Lutxo
té un tall al badall
se li rebenta la parada
i cay de cul al fang.

oooooooo

Lo ruc del Sagall los diu
des de dalt del Rocafort,
si m'haguessiu donat menjar
encara no fora mort.

I ara tres que fan referència a una mateixa persona, "la Marieta la Bepa", però que tenen un regust molt poc local:

Marieta la Bepa
tu que en saps de fer cistelles
fes-me'n una per a mi
per anar a collir cireres.

Marieta la Bepa
no tiros aigua al carrer
que els pedretes són blanques
com la flor de l'ametller

Marieta la Bepa

no tiros aigua al corral
que les gallines són boges
i despertatan lo gall.

I una que parla d'uns personatges artesencs anònims, però
que, seguint les cobles, podem endevinar la seva identitat:

Quan estaven tan renyits
lo llop gros amb lo mitjà,
ja tenia les metzines preparades
per a matar-li el bestiar.

aquesta que segueix fa referència a un capellà que hi ha-
via a Artesa i que, segons sembla, era una mica llunàtic:

Quan la gent en va ser fora,
la mitat a treballar,
li agafa la rampinya
i diu missa sense tocar.

Les dues que segueixen, d'un regust popular claríssim, no
semblen ben bé cobles estrictament d'aquí, tot i que sí que els hem
recollides a Artesa:

Maria pel bé que et vui
no et casos a la Ribera
que et faran menjar bajoques
i flors de carabassera.

oooooooooooo

Carnestoltes quinze voltes
i Nadal de mes en mes,
cada dia que fos festa
i la quaresma mei vingués.

I aquestes que segueixen tampoc podem saber si fan refe-
rència a algun apotecari artesenc, però tot podria ser:

Apotecari brut
fes bullir el cassó;
quatre mongetetes
i un carabassó.
Apotecari brut

per què no et pentines?
que poses polls
a les medicines.

I per acabar tot aquest recull de cobles en transcrivim unes quantes que fan referència a Puigverd. De Puigverd ja n'hem parlat altres vegades (vegeu LA FEMOSA números 90 i 91). Aquestes cobles ens parlen d'uns fets i d'un personatge que, per nosaltres, són totalment desconeguts:

Dins del poble de Puigverd,
a la sala dels balladors,
ara farà quinze dies
que n'han posat penjadors.

Dels quartos d'aquelles multes,
ells los pensaven pagar;
si n'han volgut penjadors
los han hagut d'anar a emprar.

Lo van posar president
per puguer comunicar;
per postals i carallades
tot los hi va fer gastar.

La un dia per postals
l'altre per invitacions;
quan van ser per traure comptes
tot va ser un cau de raons.

Encara que podem dir que ja hem acabat totes les cobles popular artesenques (ens en queda poquíssimes que les guardem per quan parlarem d'alguna anècdota a les quals fan referència) i que donen un regust especial al nostre folklore, encara tenim moltes coses per a parlar. de moment i pel mes vinent, tenim previst de parlar de les "cançons de collir olives" que són, de fet, les cançons catalanes tradicionals, però, com sempre passa amb les coses populars, a cada poble hi ha variants i maneres de cantar aquesta o aquella cançó.

A.C.

